

Pesnikovo srce nosi vase vtisnjen pečat Križanega — zelo je prodrli v misterij njegove bridkosti in smrti, pa tudi v neminljivo življenje, ki klije iz njega. Lepša ilustracija k Gospodovim besedam, da „mora seme prej umreti, preden skali“, skoro ni mogoča, kakor je tale:

— — — — —
 Sem li zlato? Naj v ognju se očisti!
 Sem zmes le blatna, bolje da zgorim,
 dovolj brez mojih je v ljudeh strasti!

Neplodovit pepel vendar gnojil!
 Prijatelji, na mlade trate ž njim,
 iz njega boljše naj rasto kali!“

Iz te pesnikove religioznosti, ki kaže neizmerno moč v svoji nežni milobi, izvira ljubezen do ljudstva, domovinsko čustvo, ki je, skoro bi rekel, le religioznost v drugi obliki, narodna misel sub specie aeternitatis. Tako na primer se vprašuje pesnik, zakaj naš narod trpi tako bridko usodo, in res kakor mislec, ki išče rešitve za zagonetko tostranskega življenja v načelih nadsvetovnih resnic, smotrov in vzorov, tako-le odgovarja:

„Čudni Tvoji so naklepi,
 tepeš, biješ narod moj,
 ker Ti veš, da še smo slepi
 in nevredni, da s Teboj
 Tvoj bi sveti uk vršili,
 ljudstva ljubiti — učili...“

Pravi biser v tem oziru pa je „Molitev“:

„Ti, ki si v kamen dahnil zlato,
 Ti, ki si zvezde vzdal v nebo,
 stresaš grom, blisk z roko loviš,
 v stvarstvo nebroj darov deliš:
 solncu oblast, da zemljo gnoji,
 roži, da vonj po vrtu rosi,
 ptici, da med prostosti slavi
 srcu dekliskemu, da gori:

Daj domovju mojemu zvezd,
 vrni mladino s krivih cest
 in za vse, kar odmenil si rož,
 daj nam mož, daj nam mož!“

To je duh, ki preveva vso zbirko; z njim si je Pregelj zasigural za bodočnost častno mesto med našimi pesniki in bogzna, če ne bo kdaj, ako zraste njegova moč do popolnega moštva, s svojimi ideali ogrel nove slovenske generacije, zakaj njegovo srce bije udarce, ki so uglašeni po onih vzorih in po onem stremljenju, ki pravkar povzdiguje duha naši krščanski mladini; ali bi Pregelj ne mogel postati glasnik našega katoliškega rinascimenta? Oh, da bi le bilo! Saj se zdi, da je prav naš ponižni Pregelj tisti, ki bi mogel najbolj biti pesnik božje ljubezni, „der Gottesminne“, kakor je lepi srednji vek rekel.

Končno pa si ne moremo kaj, da ne bi iz zbirke navedli še dveh krasnih antitez, nekaj iz „Nedolžnosti“, nasprotno pa nekaj verzov iz „Tožbe zapuščene“:

„V svetišče mračno svetih sanj
 ni dahnil še nemir brezdanj,
 ni dahnil bridkih še resnic,
 oskrnil ni boginji lic.

Vsa lepa v lilijah sedi,
 lasje ko noč, ko dan oči;
 nje lica kri, in ustnic slaj
 ne ve za izgubljeni raj.

Drhteč poklekajo pred njo
 želje nemirnih src, z boljjo
 poljubljajo prah samo nog,
 ne upajo si njenih rok ...

— — — — — misterij svet!
 Moliti moram te, to vem,
 ljubiti te, ne smem, ne smem!“
 (Nedolžnost.)

Propala žena pa tako-le:

— — — — —
 Najstrašnejših želja sem žrtev,
 najbujnejših zaslon pohot.
 Moj vonj je živ, moj sram je mrtev,
 moj tempel tuintamintod.

Za slast brezsrčnežev kupljena,
 sem sebi v sram in bol samo,
 jaz, vaza nekdanj dragocena,
 ko solza čista in zlato ...

Iz srede srečnih sem prognana,
 izrodek davnega gorja,
 človeštva sem ostudna rana,
 in moja pot: temà, temà! ...“
 (Tožba zapuščene.)

Da bi ne usahnil, da bi se ne izpel, ti pristni pesnik naše misli, to je nas vseh najbolj vroča želja.

X.

Skrivnosti srca. Francoski spisal Paul Bourget, poslovenil A. Kalan. Ljubljana 1909, Katoliška Bukvarna, cena K 1'20, vez. K 1'40. — V tej zbirki je zbranih sedem vzor-novel velikega francoskega pisatelja, ki je Slovincem že dobro znan po „Razporoki“. Bourget se odlikuje po dovršenosti, s katero se poglablja v najskrivnejše kotičke duše, in po ostrosti svojega uma, s katerim posveti v brezno modernega življenja in ga vsega razgali ter odkrije bistvo njegovega bistva. Izobražencem moremo to zbirko le toplo priporočati.

Povesti slovenskemu ljudstvu v pouk in zabavo. Zbral in uredil A. Kalan. Ljubljana 1909, Katoliška Bukvarna, cena 80 v, vezano K 1'20. — Ta knjižica mora vsakega prijatelja ljudstva razveseliti in je le želeli, da se tudi med ljudstvo kolikor mogoče bolj razširi. Vse pripovedi so velikega moralnega pomena, pa obenem literarne, estetske vrednosti. Za ljudsko vzgojo je zlasti primerna „Iz bolezni alkoholnega norca“. Knjižica bo povsod, kamor bo prišla, ljudska srca blažila.

Kato Vranković. Drama v treh dejanjih. Spisal Etbin Kristan. Zabavna knjižnica „Slovenske Matice“. XXI. zvezek. Ljubljana 1909. — Ni ga bralca, ki ne bo na prvi mah spoznal, da je „Kato Vranković“ nastal naravnost pod Ibsenovim vplivom, in če bi tudi kdo pregledal vse zunanje podobnosti, ga bo etiški problem, na katerem sloni Kristanova drama, neposredno spomnil na starega Norvežana. Kritika je to delo, ko so ga igrali v gledališču, sprejela dosti ugodno, čeprav ni nikakor mogoče zatisniti oči pred njega velikimi napakami. V prvi vrsti je motiv sam, ki ga bi moral živiti in gibati vsa tri dejanja, vzet iz mnogokrat subtilne etike Ibsenove, ki je včasih nemogoča in neresnična ter vedno dvomljive vrednosti. Niti iz pisanih zakonov prava, niti iz nepisanih postav človeške duše ni razvidno, zakaj bi moral Kato Vranković napasti očeta, ko napade vlado, in vse vzvišene besede o značajnosti in začrtanih potih ne

izpremene kvadrata v krog. Naravna posledica tega etiskega modrovanja so pri Ibsenu tisti papirnati značaji, ki niso nič drugega kot izvrstno govoreči sistemi, in pri gosp. Kristanu tudi. V vsej drami ni niti enega živega in celotnega karakterja ter se celo sicer dosti resnična Slavka v zadnjem dejanju premisli in postane neresnična in nerazumljiva le zato, da postane katastrofa tragična. Romantičnost Ilija Vrankovića je precej riskirana, Bertonj je pisatelj, ker enkrat pove, da išče snovi za storije. Pravica je časnikar in Bondžija trgovec, ker jima je gosp. Kristan podelil v seznamku oseb vsakemu svoje rokodelstvo, in drami bi bilo komaj kaj na škodo, če bi vsi zamenjali svoje zasebne opravke.

Kdor postavi na oder dramo človeške vesti, mora izločiti vse, kar moti pri opazovanju finih duševnih nians, omejiti število oseb na najpotrebnejše, za živahnost dejanja odškodovati z natančno izdelanim dialogom; treba mu je imeti moč mojstra v tehniki. To pogrešamo pri gosp. Kristanu. Dialogi so predolgi ter včasih prebanalni, drugič prepatetični, več oseb je popolnoma nepotrebnih in še te prihajajo na oder priklicane, prižvižgane in pripehane; tehnika sploh zelo škriplje in poka v sklepih, in kdor se je naučil gledati malo natančneje, se mu marsikaterikrat zasvetlika špranja. — Tudi smo že preveč razvajeni od ritmike Ivana Cankarja, da bi ne opazili, kako nenakomerno se poganja dikcija gosp. Kristana v zrak, da takoj zopet pade in si pomaga dalje, kakor ve in zna; ta neumerjeni jezik nam zveni tuje.

Kljub temu prav dobro razumemo veselje, ki je odmevalo iz kritik po prvi predstavi „Katona Vrankovića“. Resnica je namreč, da ni sedaj pri nas niti enega človeka, ki bi bil sposoben pisati roman, razen Finžgarja, kakor ni niti enega, ki bi mogel pisati dramo, razen Medveda. Je tako, četudi bi naš Montmartre utegnil protestirati, in je dalje tudi res, da je tega kriva brezmiselnost naših slovstvenikov in njihova bahava neizobraženost. Nikakor nečemo s tem začeti nanovo pesmi, stokrat pete o moderni sploh in slovenski posebe, ampak reči nam je samo to: Gosp. Etbin Kristan je bil po dolgem času prvi, ki je znal pograbit psihološki problem in ga vdihniti v dramo, ker je bil prvi, ki je znal misliti. Prvi je bil, ki si je upal s svojo dramo reči, da formalistiško slovstvo ne zadostuje.

Franc Bregar.

0930

Hrvaška.

Knjige „Matica Hrvatske“.

Ferid Maglajlić: „Iz staroga vilajeta.“ Pri-povijesti. — Zabavna knjižnica „Matica Hrvatske“, sv. CCVI—CCVIII., 8°, str. 176. — Ker želi Matica tudi med mohamedanskimi Hrvati vzgojiti svoje čitateljstvo, je izdala že nekoliko knjig iz narodnega življenja v Bosni in Hercegovini, ki so jih napisali pisatelji mohamedanci. Pa tudi druge čitatelje te knjige zanimajo, ker je Bosna zanje zemlja polna zanimivosti, razsvetljena še z romantično svetlobo, — prehod zapada k orientu. Pisatelj je knjigo: „Iz staroga vilajeta“ (zemlje, kraja) nazval povesti, vendar to niso povesti, nego krajše in daljše črtice, od katerih te nekatere zelo spominjajo na Turgenjeve: „Lovčeve zapiske“. Maglajlić

je dober in okreten pripovedovalec, dobro črta prirodo in značaje, pogovori so mu naravni in narodni in čeravno ne išče izrednih efektov, vendar se mnoga njegova črtica prijemlje ljudskega srca. Jaz ne bi v zbirko uvrstil „Priča jednog komadića zemlje“, lepo fantazijo o preteklosti Bosne, ker ima čisto drugačen značaj od drugih črtic. Tudi „U surgun!“ (progonstvo) ne spada sem, ker se tu opisujejo na zgodovinski način notranji boji bosenske krajine proti redoviti turški vojski po l. 1848. „Nišan (grobni spomenik) pokraj ograde“ opisuje na nežen način ljubezen soproga k pokojni ženi. V drugi črtici (Izvan svega svijeta) pripoveduje pisatelj, kako Mehmed Kujundžić v jezi ubije človeka in se po prestani kazni vrača na svoj zapuščen dom, povsem prerojen. Z vso ljubeznijo se loti rokodelstva, ki se ga je v kaznilnici naučil, in se naposled oženi z deklico, ki je še vedno na njega čakala. Ni verjetno, da ne bi sestra že poprej povedala Mehmedu, da ga Refika še vedno ljubi (str. 25). Prav posrečila se je pisatelju črtica: „Hudam“. Bogati Reuf-beg hoče oženiti siroto Šemso, vendar njegov oče noče nikakor v to privoliti. Sin premaga vse ovire, a oče v svoji trdovratnosti ne popušča, vendar pošilja po ženi sinu 2000 gl., rekši ji, naj mu ne pove, da je od njega, in poroča: „nek se ne odbija posve od ove kuće, bar za početak, nek svijet ne zna...“ Prirojena očetovska ljubezen se bojuje tu s trdovratnostjo in ošabnostjo. Dobe se tudi taki značaji. Ginljiva je črtica: „Onaj teški čas“, kako gre pisatelj k smrtni postelji svojega nekdanjega prijatelja, ki ga je pred več leti hudo razžalil. On ga tolaži: „Bog uvijek može pomoći!“, toda prijatelj odgovarja: „Ali vidiš, brate, on to čini, samo kad čovjek zavrijedi... Ja nisam baš ničim zavrijedio njegove milosti“... vendar naposled, ko izve, da mu je prijatelj odpustil, lahko umre.

„Bruka“ je žalosten odlomek iz življenja zapeljane deklice. „Hamid“ in „Atmadža“ (sokol) bi povsem spadali med „Lovčeve zapiske“. V „Hamidu“ nam je živo opisana nezgoda na lovu in kako oče naposled svojemu sinu odpušča; a v drugi črtici, kako se materinsko srce nikdar ne goljufa. Sin uboge starke je bil obsojen kot ubijalec, vendar je naposled prišla na dan njegova nedolžnost, v veliko zadoščenje njegove matere, ki si ni mogla misliti, da bi njen sin kaj takega storil. V „Inoči“ (če ima mohamedanec več žen, je ena drugi inoča) nam pripoveduje, kako v hiši Sulejmana bega vlada prava sreča in božji blagoslov, le nekaj manjka — otrok ni. Beg se dolgo bojuje sam s seboj, ker ljubi svojo ženo Esma in je ne bi rad razžalostil, ali naposled se vendar zaradi naslednikov oženi še z drugo. Na dan druge ženitve odide Esma iz hiše. Nova žena Hatka je res begu povila sina, ali s tem žrtvovala svoje življenje. Pred smrtjo je poslala bega po Esma in je težko čakala. Smrt ju je zblížala. „Uzmi dijete“ — rekla ji je. „Njegovo je... Budi mu majka.“ In volja pokojnice je bila Esma sveta zapoved. V vseh črticah nam opisuje pisatelj mohamedance, le v črtici „Na selu“ pripoveduje nam o dveh svojih kmetih katolikih in o njunem družinskem življenju. Zadnja črtica je „Puščenica“ (ločena, odpuščena žena, ki se zopet lahko omoži). Zejnil-aga in njegova žena sta že vse poizkušala, da popravi svojega pokvarjenega, nerednega sina Ibrahima, naposled sta si mislila, morda žena to napravi, kar midva ne